

rih (İpşirli), I, 156; Kınalızâde, Tezkire, I, 498-500; Babinger, GOW, s. 69; Blochet, Catalogue, II, 176; Hediyetü'l-ârifin, I, 413; J. Schmidt, Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University, Leiden 2000, I, 326-329; J. Stewart-Robinson, "Review", JAOS, XCVIII/4 (1978), s. 572-574; S. Subrahmanyam, "On World Historians in the Sixteenth Century", Representations, sy. 91, Berkeley 2005, s. 44; W. Barthold, "Kuçum Khân", EI² (İng.), V, 314.

CHRISTINE WOODHEAD

SEYFİYE

(سيفيه)

Osmanlılar'da ehl-i örf de denilen idarî ve askerî zümre mensupları için kullanılan terim (bk. EHL-i ÖRF).

SEYFULLAH EFENDİ

(1859-1932)

Bosna-Hersekli âlim.

Bugünkü Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin Konjiç (Belgradık) kasabasında doğdu. Babası Hacı Sâlih Ağa Proho Mekke'de, dedesi Hacı Mustafa Efendi hac yolculuğundan dönerken Kahire'de öldü. Seyfullah Efendi Prohozâde (Prohiç) ilk öğreniminin ardından devam ettiği Konjiç Medresesi'nde Ömer Efendi Humo'dan ders aldı. Daha sonra Saraybosna'da Gazi Hüseyin Bey Medresesi'nde tahsilini sürdürdü. Burada Saraybosna müftüsü ve ilk reisülülemâsi olan Mustafa Efendi Hacıömeroviç ve Hasan Efendi Spaho'nun derslerine katıldı. 1883 yılında gittiği İstanbul'da yüksek öğrenimini tamamlayıp 1893'te icâzet aldı. İstanbul'daki hocaları arasında Mustafa Hakkı b. Halil el-Cum'avî ve Manastırlı İsmâil Hakkı Efendi zikredilmektedir. Ertesi yıl Saraybosna'ya döndüğünde reisülulemâ tarafından kendisine verilen ka-

dılık görevini kabul etmeyip Konjiç'te öğretmenlik yapmayı tercih etti. On bir yıl süreyle Cazin'deki medresede müderrislik görevini üstlendi. 1908'de Saraybosna'daki Şeriat ve Kadılık Okulu'na İslâm hukuku hocası olarak tayin edildi ve uzun süre çalıştığı bu kurumdan emekli oldu (1926). 1930'da gözlerini kaybetti. 29 Aralık 1932 tarihinde vefat etti.

Fıkıh ve ferâiz ilminde uzman sayılan, Boşnakça yanında Arapça ve Türkçe de bilen Seyfullah Efendi bu üç dilde eser vermiştir. Bosna-Hersek'te İslâmî ilimlerde Arapça ve Türkçe yazan son dönem âlimlerinden biri olduğu gibi bu sahada Boşnakça yazan neslin ilk temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ana dilinde eğitimin daha verimli olacağını düşünen Seyfullah Efendi diğer müslüman milletler gibi Boşnaklar'ın da kendi dilleriyle yazılan kitaplar sayesinde dinlerini daha kolay öğrenebileceklerine işaret etmekte ve bu faaliyetin ulemâ için bir farz-ı kifâye olduğunu belirtmektedir (Islamski Svjet, sy. 22, s. 4). Bu yaklaşımı bölgedeki âlimler tarafından desteklenmiş, çalıştığı kurumlarda ve özellikle Saraybosna'daki Şeriat ve Kadılık Okulu'nda kadınların yetişmesine katkı olmuştur. Türkiye'deki ilâhiyat fakültelerine ve İslâmî ilimlere katkısı olan Muhammed Tayyib Okîç onun öğrencisidir.

Eserleri. Çoğu risâle şeklinde olan eserlerinin yalnızca bir kısmı neşredilmiştir. 1. Tecvidü'l-inâs. Arap harfleriyle Boşnakça kaleme alınmıştır (Sarajevo 1907, 1927). 2. Ahvâl-i Nisâ. Yine Boşnakça yazılan bir risâledir (Sarajevo 1907, 1927). 3. Zübdetü'l-ferâiz. Hanefî mezhebine göre ferâiz konularını içeren bu Arapça eser Saraybosna'daki Şeriat ve Kadılık Okulu'nda ders kitabı olarak okutulmuştur (Sarajevo 1327/1909). 4. Dür-i Yektâ Tercümesi. Türkçe'den Boşnakça'ya bir çeviridir (Cazin 1911). 5. Kitâbü'n-Nikâh. Bosna hükümetinin 15 Ekim 1916 tarihli kararıyla Saraybosna'daki Şeriat ve Kadılık Okulu'nda ders kitabı olarak okutulmuştur (Fatima Omerdiç, XXV-XXVI [2007], s. 339) (Sarajevo 1916). 6. Eşahhu'l-akızye fi lübsi'l-kalensüveti'n-Naşrâniyye (Sarajevo 1919). Eserin arkasında dört sayfalık Boşnakça bir muhtasarı da mevcuttur (Fatima Omerdiç, XXV-XXVI [2007], s. 339-340). 7. Ahsenü'l-vesile fi ma'rifeti'l-veşâyâ ve'l-vaşiyye (Sarajevo 1338/1920). 8. Smrt Hazreti Fatime. Hz. Fâtıma'nın vefatını konu alan bu manzum eser Arap harfleriyle Boşnakça kaleme alınmıştır (Sarajevo 1343/1924, 1360/1941). 9. Şürû-i Salât. Türkçe'den Boşnakça'ya bir çeviri olan eserin Latin harf-

leriyle çeşitli neşirleri vardır (Sarajevo 1930, 1931, 1933, 1940, 1943) ve her neşirde bazı ilâveler yapılmıştır. 10. Bidâyetü'l-inâs: Najbolji Ilmihal na Bosanskom Jeziku. Arap harfleriyle Boşnakça kaleme alınmış bir ilmihaldir (Sarajevo, ts.).

Seyfullah Efendi'nin Boşnakça, Arapça ve Türkçe henüz neşredilmemiş eserleri de vardır. 'Umdetü'l-ferâiz' adlı kendi eserine İstanbul'daki tahsil döneminde yazdığı 'Ukdetü'l-ferâiz şerhu 'Umdeti'l-ferâiz' adlı şerh Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Dobrača, II, 902-903). Yazma nüshaları bulunan diğer belli başlı Arapça eserleri de şunlardır: 'Umdetü'l-ferâiz, Lübbü'l-ferâiz, Hediyetü'l-tullâb fi üslûbi mutâlati'l-kitâb, el-Fevâ'idü'n-nefise fi tertibi'l-hucec ve'l-akıyye, Teshilü'l-vuşûl, Şerhu Dibâceti 'Alî Kuşci, Ta'lîkât 'ale'l-kavli'l-hâmis, Teshilü'l-ferâiz, Nüzhetü'r-râ'id şerhu Zübdeti'l-ferâiz, Kitâbü'l-İbâdât ma'a mukaddimeti'l-fıkh, Hediyetü'l-evşiyâ', Kitâbü'l-Mevâ'iz. Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı eserlerin başlıcaları şöylece sıralanabilir: Tuhfe-i Sıbyân der Tecvid-i Kur'ân, Kavâid-i İ'râb, Kavâid-i Sarfiyye, Mâ Yentefiu bihi'l-mer'û ba'de mevtilih. Boşnakça kaleme aldığı eserlerin başlıcaları da şunlardır: Ma'lûmât-ı İbtidâiyye, Tec-

Seyfullah Efendi'nin el yazısı

Seyfullah Efendi

vidü'l-Kur'ân, Teshlîlü't-tecvîd, Kifâyetü'n-nisâ, Mesâil-i Diniyye, Mesâil-i Fikhiyye, Vezâif-i İslâmiyye, Tedrîbü'l-mübtedî fi'l-Arabî (yazma olarak günümüze ulaşan eserleri hakkında bk. Handžić, *el-Cevherü'l-esnâ*, s. 104-105; Šabanović, s. 617-620; Dobrača, II, 902-903; Ahmić, s. 364-366; Muharem Omerdić, s. 16-17; Fatima Omerdić, XXV-XXVI [2007], s. 338-341). Onun üç sayfadan ibaret otobiyografisi Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Arşivi'nde kayıtlı olup (nr. A-3610/TO) Muharem Omerdić tarafından Boşnakça'ya tercüme edilmiştir ("Autobiografija", *Islamska Misao*, sy. 85-86, Sarajevo, 1986, s. 18-19).

BİBLİYOGRAFYA :

Sejfulah Proho, "Autobiografija", *Gazi Hüsrevbey Kütüphanesi Arşivi*, nr. A-3610/TO (yazma nüsha); a.mlf., "Autobiografija" (trc. Muharem Omerdić), *Islamska Misao*, sy. 85-86, Sarajevo 1986, s. 18-19; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1933, s. 19-20; a.mlf., *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna* (nşr. Abdülfetâh Muhammed el-Hulvi), Kahire 1413/1992, s. 103-105; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana Bosne i Hercegovine na Orjentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 617-620; Kasim Dobrača, *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*, Sarajevo 1979, II, 902-903; Chameran (Hadži İbrahim Hakkı Çokić), "Merhum Sejfullah ef. Proho", *Hikmet*, sy. 44, Tuzla 1933, s. 254-255; Hifzija M. Hasanefendić, "Sejfullah Proho", *Narodna Pravda*, sy. 42, Sarajevo 1941, s. 4; Mahmud Trajlić, "10-Godišnjica Smrti Sejfullah ef. Prohe", *Osvit*, sy. 42-43, Sarajevo 1942, s. 2; Alija Ahmić, "Profesor Sejfullah Prohić-Uz 120 Godišnjicu Rođenja", *Takvim*, Sarajevo 1979, s. 363-366; Muharem Omerdić, "Autobiografija Sejfullah Efendije Prohe", *Islamska Misao*, sy. 85-86 (1986), s. 16-17; Fatima Omerdić, "Bibliografija Štampanih Djela Arapskim Pismom Bosanskohercegovackih Autora u Gazi Husrev-Begovoj Biblioteci", *Analı GHB*, XXV-XXVI (2007), s. 338-341.

MUHAREM OMERDIĆ

SEYFÜDDEVLE, Abdüssamed Han

(سيف الدولة عبدالصمد خان)

(ö. 1150/1737)

Bâbürlü devlet adamı.

Asıl adı Hâce Abdürrahîm b. Abdülkerîm olup Abdüssamed Han adıyla tanınır. Aslen Semerkantlı olup nesebi Nakşibendî meşâyihinden Hâce Ubeydullah Ahrâr'a dayanır. Seyfüddevle ve Delîr Ceng unvanları Bâbürlü Devleti'ne hizmetlerinden dolayı verilmiştir. Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb'in hükümdarlığı döneminde (1658-1707) ailesinin bir seyahat için bulunduğu Agra'da doğdu. İki yaşında iken ailesi

Semerkant'a döndü. İlk eğitimini burada alan Seyfüddevle genç yaşta Canoğulları'ndan Sübhan Kulı Han'ın (1682-1702) maiyetine girdi ve şeyhülislâm rütbesine ulaştı. Daha sonra Hindistan'a gitti ve Bâbürlü idaresinde Evrengzîb'in kumandanlarından İran asıllı (İranî) Zülfikar Han'ın himayesine mazhar olup onun maiyetinde mansabdar oldu. Yine Evrengzîb'in kumandanlarından Türk asıllı (Turanî) Muhammed Emin Han'ın kardeşiyle evlenmesinin ardından mansabı arttı ve bir müddet Dekken ve civarında bulunduktan sonra 1125'te (1713) Sultan Ferruhsiyer zamanında Lahor valisi tayin edildi. 1127'de (1715) Seyfüddevle'ye ilâveten Delîr Ceng unvanıyla taltif edildi. Ferruhsiyer tarafından o sırada Pencap'ta isyan eden Sih lideri Guru Banda'nın isyanını bastırmakla görevlendirildi. Seyfüddevle'nin oğlu Zekeriyâ Han da babasına yardım için Cammû'ya gönderildi. Seyfüddevle, 20.000 kişiyi aşkın bir kuvvetle Guru Banda'yı sekiz ay muhasara ettikten sonra bozguna uğrattı (1127/1715). Böylece Sih tehdidini önleyerek Pencap bölgesinde asayiş ve huzuru temin etti. Aynı şekilde Afgan Hüseyin Han Kasûrî'nin çıkardığı isyanı da bastırdı. 1137'de (1724) Mülta valisi tayin edilince oğlu Lahor valiliğine getirildi. 28 Rebülevvel 1150'de (26 Temmuz 1737) vefat eden Seyfüddevle Lahor'a defnedildi. Bâbürlü kaynaklarında zeki ve kabiliyetli bir devlet adamı, âlim ve sanatkârları himaye eden cömert bir idareci olarak zikredilir. Dindar bir devlet adamı olup gayri müslimlere de hoşgörülü davranırdı. Nâsîrüddin Muhammed Şah zamanında Nizâmülmülk Âsaf-câh'ın yeniden cizye koymasına karşı çıkmıştı.

BİBLİYOGRAFYA :

Shah Nawaz Khan, *Ma'âşir al-umarâ* (trc. A. H. Beveridge, ed. B. Prashad), Calcutta 1911, I, 71-73; Storey, *Persian Literature*, I, 664; Muhammad Hashim Khafî Khan, *Muntakhabu'l-Lubab (The History of India* içinde, ed. H. M. Elliot - J. Dowson), Delhi 1990, VII, 456-457, 491, 511, 516; S. Chandra, *Parties and Politics at the Mughal Court, 1707-1740*, Aligarh 1959, s. 68; K. Singh, *A History of the Sikhs*, London 1963, I, 112-116; *Esrâr-ı Şamedî* (nşr. Muhammed Şücâüddin), Lahore 1965, s. 5-55; Aziz Ahmad, *The Punjab under Abdus Samad Khan and Zakariyya Khan, 1713-1745* (yüksek lisans tezi, 1980), Quaid-i-Azam University; S. Digby, *Sufis and Soldiers in Awrangzeb's Deccan*, Oxford 2000, s. 126; S. Maqbul Ahmad, "'Abd-al-Şamad Khan", *Ehr.*, I, 162.

AZMİ ÖZCAN

SEYFÜDDEVLE, Sadaka b. Mansûr

(bk. SADAKA b. MANSÛR).

SEYFÜDDEVLE el-HAMDÂNÎ

(سيف الدولة الحمداني)

Ebü'l-Hasen Seyfû'd-devle Ali
b. Abdillâh b. Hamdân b. Hamdûn
et-Tağlibî el-Hamdânî
(ö. 356/967)

Hamdânîler'in
Halep kolunun kurucusu ve ilk emîri
(944-967).

17 Zilhicce 303 (22 Haziran 916) tarihinde Meyyâfârikin'de dünyaya geldi. 301 (914) yılında doğduğu da rivayet edilir. Hamdânî hânedanının kurucusu Ebü'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân'ın oğludur. Babasının ölümünden (317/929) sonra ağabeyi Nâsîrüddevle Hasan'ın himayesinde yetişti. İki kardeş Abbâsî halifeleri Muktedir-Billâh, Kâhîr-Billâh ve Râzî-Billâh devirlerinde meydana gelen karşılıklılar sırasında Musul'da iktidarlarını sürdürmeye çalıştı. Seyfüddevle, Hamdânîler'e tâbi Diyarbekir Valisi Ali b. Ca'fer'in isyanını bastırarak dikkatleri üzerine çekti (324/936); ardından Bizans'ın Şark kuvvetleri kumandanı İoannes Kurkuas'ı bozguna uğrattı (326/938). İrmîniye'de hüküm süren bazı Ermeni ve Gürcü prenslerini kendine tâbi kıldı. 940'ta Şebinkarahisar'ı tahrip etmek için Bizans topraklarına girdi. Halife Müttakî-Lillâh'ın Bağdat'ı tehdit eden Berîdîler'e karşı Hamdânîler'den yardım istemesi üzerine Nâsîrüddevle Hasan, Seyfüddevle'yi yardıma gönderdi. Ancak halife, emîrül-ümerâ İbn Râik ve Seyfüddevle, Berîdîler karşısında tutunamayıp Musul'a çekilmek zorunda kaldılar. Bu arada iki kardeş İbn Râik'i öldürdü ve halifeye kendisine suikast düzenlemek istediği için öldürüldüğünü söyledi. Halife de Hasan el-Hamdânî'yi emîrül-ümerâ tayin edip "Nâsîrüddevle", kardeşi Ali'ye "Seyfüddevle" lakabını verdi (1 Şâban 330 / 21 Nisan 942). Halife, Hamdânîler ve Türk Emîri Tüzün ile birlikte Bağdat'a yürüyünce Berîdîler şehri terkettiler. Ağabeyi Nâsîrüddevle tarafından Berîdîler'i cezalandırmak için Vâsıt'a gönderilen Seyfüddevle onları mağlûp etti. Ancak ordusundaki Türk askerleriyle anlaşamayıp Bağdat'a döndü. Nâsîrüddevle ve Seyfüddevle, Bağdat'ta Türk askerleriyle mücadeleye girmekten çekilip Musul'a gittiler. Bunun üzerine halife Türk kumandanlarından Tüzün'ü emîrül-ümerâ tayin etti. Halife Müttakî-Lillâh bir süre sonra Nâsîrüddevle'ye haber gönderip Musul'da himayesinde kalmak istediğini bildirdi. Tıkrît'te Seyfüddevle tarafından karşılanan halife onunla birlikte Rakka'ya gitti. Bir süre sonra Tüzün'ün vaad-